

amo ona posla žrtvu tu« ili »zbog čega ona *posla amo* žrtvu tu«, bila bi samo polovično rješenje (*čĕgāmo, pōslāmo*), i zato sam zahtijevao od glumca, da *ona amo* izgovori sjeckavo, prekinuvši govornu liniju, unatoč pravilima.

Rekao sam u početku, da mi je želja ovim člankom »možda« nadopuniti neke postavke iznesene u spomenutom članku prof. Ivšića. Nadam se, da sam navedenim primjerima dovoljno pokazao, kako bi ono »možda« valjalo promijeniti u »stvarno« i kako bi trebalo stvoriti zaključak: Poštovati pravila, koliko god se to i gdje god se to može, ali — slobodno i suvereno odustajati od njih, ako to zahtijeva jasnoća teksta.

DEKLINACIJA SLAVENSKIH IMENA S NEPOSTOJANIM E

Stjepan Babić

Jedno od spornih pitanja u našem pravopisu donekle je i nepostojano *e*, koje dolazi u slavenskim imenima na mjestu, gdje bi u štokavskom bilo nepostojano *a*. To dolazi odatle, što su u staroslavenskom jeziku na tom mjestu bili poluglasovi ѣ ili ꙗ (*jer* ili *jor*), koji su u većini slavenskih jezika dali *e*¹, a u štokavskom dijalektu *a*. Postavlja se pitanje, hoćemo li s takvim *e* postupati kao s nepostojanim glasom, kako je u tim jezicima, ili ćemo nepostojanost priznati samo našem štokavskom *a*, a slavensko nepostojano *e* zadržati u svim padežima. Boranićev »Pravopis« izričito traži prvi način: »Slavensko nepostojano *e* vlada se kao štokavsko nepostojano *a*.«² Belić zahtijeva sasvim suprotno, kad u najnovijem izdanju svoga »Pravopisa« piše: »Na taj način i *Vodopivec*, *Fireček* i t. d. glasiće sa *e*; ali u tom slučaju to *e* će se u promeni zadržavati: *Vodopiveca*, *Firečeka* i sl.«³

Da Boranićevo stanovište treba mijenjati, rekao je već prof. Ljudevit Jonke u prikazu 10. izdanja: »Šteta je, što uređivač 'Pravopisa' nije uskladio pravopisni propis s uzusom u pisanju slavenskih imena i prezimena s nepostojanim *e*. Sve se redakcije i svi se izdavači bune protiv likova *Čapka*, *Haška*, *Firečka*, *Čapkov*, *Haškov*, *Firečkov* i izričito zahtijevaju likove *Čapeka*, *Hašeka*, *Firečeka*, *Čapekov*, *Hašekov*, *Firečekov* prema nominativima singulara *Čapek*, *Hašek*, *Fireček*, što će se prije ili kasnije morati usvojiti, ako budemo željeli ukloniti razliku između propisa i stvarnoga pisanja i izgovaranja.«⁴

Već je Maretić u svojoj velikoj »Gramatici« rekao, da to *e* u našem jeziku treba da bude postojano:

¹ Poluglas ѣ dao je u nekim jezicima *o* (na pr. u ruskom, makedonskom), ali takva imena vrlo su rijetka.

² Dr. D. Boranić: »Pravopis hrv. ili srp. jezika«, 10. izdanje, str. 36.

³ Dr. A. Belić: »Pravopis srpskohrvatskoga knjiž. jezika«, novo, dopunjeno izdanje, Beograd 1950./2., str. 116.

⁴ »Hrvatsko kolo«, svibanj 1952., str. 309.

»Češka (i slovačka) prezimena na *-ek*, na pr. *Jireček, Tomašek, Šulek*, gube *-e-* u češkom i slovačkom jeziku, jer je tu *-e-* nepostojan vokal, kako je u nas nepostojano *-a-*, zato Česi i Slovaci govore u genitivu *Jirečka* i t. d. U našem jeziku (mislim da) ta prezimena ne mogu *-e-* gubiti, jer u nas *-e-* nije nepostojan vokal (ispor. *Jupitera, kositera* u §. 135 d), nego treba da ih sklanjamo *Jirečeka, Šuleku* i t. d. Vuk ima *Tomašku*.⁵

Kao što vidimo iz navedenih primjera, oba autora misle samo na *e* u nastavku *-ek*. Baš se radi toga nastavka i pojavio ovaj problem. To je potaklo prof. Ivšića, da se u jednom članku u »Hrvatskom jeziku« osvrne na to pitanje. On vrlo jasno pokazuje, u čemu je problem i daje osnovne smjernice, kako da ga riješimo. Zato taj članak treba da bude u osnovi svakog rješenja ovoga pitanja. Stoga će biti dobro, da ukratko iznesem njegove misli.

U članku »I naša o ‚Mačku‘« prof. Ivšić objašnjava nastavak *-ek* u kajkavskom dijalektu i kaže, da ima mnogo imenica, kod kojih taj nastavak ima deminutivno-hipokoristično značenje, kao na pr. *pesek, telek, volek, kumek*, i to *ek* ostaje u svim padežima, jer se govori *peseki, teleki, voleki, kumeki*. Do te pojave dolazi iz psiholoških uzroka, jer »osjećanje deminucije i oznake dragosti prionulo je za *čitavo ek*. Isto vidimo i u takvih imenica na *-ec*; govori se na pr. *dečec — dečeca*.« I nastavlja; »Jer treba znati, da je baš jedna od karakterističnih crta u hrvatskom kajkavskom dijalektu *ostajanje vokala e od nekadašnjega poluglasa kroza sve padeže u deminutivno-hipokorističnih imenica na -ec i -ek*.«

Kako su takve riječi vrlo česte, a dolaze i kao imena: *Matek — Mateka, Ivek — Iveka, Pavlek — Pavleka*, to je mnoge zavaralo, te su jednako tako deklinirali i *Maček — Mačeka* izgovarajući ga krivo s kratkim *a*, iako je to vlastito ime postalo od općega *maček — mačka*, pa tako treba da to prezime i dekliniramo.

I prof. Ivšić daje opće načelo, da svagdje, »gdje se riječi poklapaju u oba dijalekta u ostalim padežima osim u nominativu (i akuzativu), treba ih govoriti prema zajedničkoj osnovi, dakle ćemo prema kajk. *gradec — graca*... i štok. *gradac — graca*... govoriti i pisati samo *Gradec — Graca* (a ne *Gradeca*).«

To ne znači, da u štokavsku svijest treba urinuti novu kategoriju (*otec — oca, maček — mačka*), »ovdje se radi o tome, da se štokavci naviknu mijenjati *nekoliko vlastitih imena onako, kako ih mijenjaju sami nosioci i cijela njihova okolina*.«

»Ničim se ne bi dalo opravdati,« veli prof. Ivšić dalje, »da štokavac došavši na pr. za suca u *Klanjec* govori da služi u *Klanjecu*, a naši Hrvati kajkavci, koji su se rodili u *Ivanču* ili u Zagrebu u *Barutanskom Ćarku*, da u svojem književnom jeziku govore, da su se rodili u *Ivanecu* ili u *Barutanskom Ćareku*, jer se mjesto njihova rođenja zove *Ivanec* ili *Barutanski Ćarek*.«

Za imena s nepostojanim *e* iz drugih slavenskih jezika prof. Ivšić kaže: »Tu možemo bez ikakve smetnje ime, koje nema korespondenta u našem jeziku, mi-

⁵ Dr. T. Maretić: »Gramatika i stilistika hrv. ili srp. knjiž. jezika«, Zagreb 1931., str. 154.

jenjati zadržavajući nepostojani vokal iz nominativa, na pr. *Slovaka Šuleka* nitko ne treba da mijenja u *Šulka*, ni Čeha *Jirečeka* u *Jirečka*.«

Budući da se nalazimo u neposrednom, živom dodiru s kajkavskim dijalektom, te slušajući vrlo često *Matek* — *Mateka*, *Ivek* — *Iveka*, već smo tako navikli na te oblike, da tako postupamo i s onim imenima, koja bi trebalo drugačije deklinirati. Ako uz to imamo na umu, da štokavac i nema pravoga razumijevanja za nepostojano *e*, onda nam je jasno, zašto na pr. ime pijanista *Mačeka* nitko ne deklinira *Mačka*, *Mačku*.

Tako je s nastavkom *-ek* i iz ostalih slavenskih jezika. Kako se svi slažu, da tako treba biti, možemo to onda uzeti za pravilo.

Ali i to pravilo, kao i svako, može imati izuzetaka. U prvom redu kod onih imena, koja imaju potpun korespondent u štokavskom dijalektu, kao već spomenuti Barutanski *Jarek*.

Zatim do izuzetka može doći i u prijevodima, gdje prevodilac teži, da bude što vjerniji originalu, kako bi što više sačuvao njegov duh, a to se postiže izvornim pisanjem vlastitih imena, a donekle i njihovom deklinacijom. Uzmimo za primjer samo par imena, na pr. češka *Janoušek*, *František*, ili poljska *Joziek*, *Stasiek*. Kod njih likovi *Janoušek* — *Janouška*, *František* — *Františka*, *Joziek* — *Joška*, *Stasiek* — *Staška* za nijansu više daju kolorit izvornika nego oblici, u kojima je to *e* zadržano u svim padežima. Da se ta razlika osjeća i da se to ne protivi našem jezičnom osjećaju, naveo bih kao potvrdu hrvatski prijevod češkog romana »Gradić na dlanu« od Jana Drde, u kojem je dosljedno provedena takva deklinacija. Teško da će se naći i jedan štokavac, koji bi se bunio protiv *Františka Buzka*. Dokle tu valja ići, svaki prevodilac mora sam da osjeti, jer oblikom, koji se protivi nekoj navici ili pravilu, postiže se često drugačiji dojam.

Kao što vidimo, ni ovdje, gdje slavensko nepostojano *e* ostaje u svima padežima, ne moramo tražiti potpunu dosljednost, a još to manje možemo kod imena na *-ec*.

Svi se moramo složiti s prof. Ivšićem i deklinirati kajkavska imena, kako ih dekliniraju sami nosioci ili stanovnici. U većini i ne možemo drugačije: slušajući svaki dan o *Črnomercu*, *Čakovcu*, *Kumrovcu*, *Vrbovcu*, *Vodopivcu*, tako smo navikli na te oblike, da bez nasilja ne bismo mogli podnijeti oblike: *Črnomereca*, *Čakoveca*, *Kumroveca*, *Vrboveca*, *Vodopiveca*, pa tako gotovo nitko i ne govori i ne piše. Zato se ne možemo složiti s Belićem, iako on tako traži.

Uz kajkavska imena ovako sklanjamo i slovenska: (*Miško*) *Kranjec*, *Kranjca*, *Kostanjevec*, *Kostanjevca*, *Valjavec*, *Valjavca*, *Levec*, *Levca* i dr. Pridjevi od tih prezimena tvore se također bez *e*: *Vodopivčev*, *Kranjčev*, *Valjavčev*, *Levčev*...

Mislim, da onda ništa ne govori protiv toga, da tako ne sklanjamo i imena ostalih slavenskih jezika; ruska: *Muromec*, *Muromca*, *Čerepovec*, *Čerepovca*; češka: *Palivec*, *Palivca*, *Ĵablonec*, *Ĵablonca*, *Tisovec*, *Tisovca*; poljska: *Bierkowiec*,

Bierkowca, Dębowiec, Dębowca; makedonska: *Nakolec, Nakolca, Prilepec, Prilepca*, i dr.

Dakle *e* se gubi u svim onim slavenskim imenima, koje ako i nemaju korelativ u štokavskom dijalektu, ali kod kojih bi se nastavak *-ec* vrlo lako zamijenio štokavskim *-ac*; dakle kod onih imena, koja bi se vrlo lako štokavizirala, kao što to kadikad i činimo, pa na pr. možemo čuti ili pročitati: *Črnomerac, Markuševac, Celovac*.

Ako nastavak *-ec* ima deminutivno-hipokoristično značenje, tada *e* ostaje u svim padežima, kao što je već naprijed rečeno. Takav nastavak je na pr. u prezimenima *Tomašec, Andrašec, Papec*.

Takvo *e* ostaje u svima padežima onih imena, kod kojih bi njegovim nestajanjem nastao glasovni skup težak za izgovor. To je u onim slučajevima, gdje se ispred njega nalaze dva konsonanta, na pr. *Malančec, Prelčec, Komorčec, Kranjčec, Jazbec*. U ovakvim slučajevima nije potrebno gledati na značenje nastavka.

U mnogim imenima javlja se težnja, da nominativ ostane kao osnova, osobito u dvosložnim imenima, pogotovu kad se ispred toga *e* nalazi zvučni konsonant, na pr. *Brabec — Brabeca, Zebec — Zebeca, Jagec — Jageca*... Ta težnja očituje se i u promjeni akcenta; analogno promjeni *Máčka — Măčeka* može se čuti i *Grădec, Grădeca*, kao *Păpec, Păpeca*.

Ovdje valja uzeti u obzir one oblike, koje upotrebljavaju sami nosioci i njihova okolina ili stanovnici, kad se radi o mjestu.

Tako bi pravilnije bilo, da i slovensko prezime *Samec* dekliniramo *Samca*, a ne *Sameca*, kao što smo nedavno mogli pročitati. Ako bismo to i mogli opravdati, ipak ne bi bilo zgodno, kad bi netko našega Matiju Gupca mijenjao u Gubeca, jer ne samo što bi to bilo nepravilno, nego time bismo bez opravdanog razloga narušavali tradiciju.

Osim ovih nastavaka ima i drugih, koji nisu tako brojni, ali se ipak javljaju kao problem. To su neka imena na *-el, -elj, -en, -enj* i *-er*, na pr. *Rupel, Orel, Tuhelj, Japelj, Pregelj, Prešeren, Pleven, Šumen, Resen, Plzenj, Zober* i dr.

Prema svemu, što je dosad rečeno, jasno je, da ćemo *Tuhelj* deklinirati kao i kajkavci: *Tuhlja, Tuhlju*... Drugo je pitanje, hoćemo li to pravilo primijeniti i na ostale slavenske jezike, te deklinirati *Japlja, Preglja* kao Slovenci. Mislím, da u načelu treba prihvatiti takvo rješenje sve dotle, dok u našem jeziku potpuno ne otupi osjećaj za nepostojanost *e*, iako se kod pojedinih imena može odstupiti, na pr. kod imena na *-er*, koja su vrlo rijetka. Tako i kod imena *Orel* (ruski grad, dolazi i kao prezime), koje se svojim oblikom u nominativu tako udaljilo, da obično i ne pomišljamo, da to znači *orao*. Zato je i običnija deklinacija *Orela, Orelu* nego *Orla, Orlu*. Ipak, ako bismo naišli, da je neki pisac tim prezimenom označio njegova nosioca, tada bismo mogli upotrebiti i druge oblike.

⁶ »Hrvatski jezik«, Zagreb 1938./39., broj 2—3, str. 50.—54.

Sasvim je u duhu našega pravopisa, da ime velikoga slovenskoga pjesnika pišemo *Prešeren*, kao što ga pišu Slovenci. Deklinirati ga pak *Prešerena*, *Prešerenu* ne bi bilo lijepo ni pravilno (*e* u nastavku *-en* i u nominativu jest u izgovoru poluglas!).

Ime grada *Plznja* ne samo što u češkoj deklinaciji gubi *e*, nego smo ga dugom tradicijom upravo uzakonili u tom obliku, te nema razloga, da ga sada dekliniramo *Plzenja*, *Plzenju*.

Kao što vidimo, teško je uzeti jedan određeni kriterij, po kojem bismo prosuđivali sve slučajeve. Od velikog mnoštva tih imena poneko se uvijek opire općem pravilu. Iako postoji težnja, da se slavensko nepostojano *e* u našoj deklinaciji ne gubi, ipak to zasad ne možemo postaviti pravilom, a da to kod pojedinih imena ili cijelih skupina ne bude nasilje. Zato moramo učiniti kompromis, a jedinstveno rješenje prepustiti budućnosti.

APOTEKA — SKLADIŠTE

Danijel Dunkić

Kad su naši stari istupali protiv tuđih riječi u našem književnom jeziku, onda to nije bio samo posao obrane vlastitog jezika, nego i jedan od oblika borbe protiv tuđinštine uopće. Naši suvremeni lingvisti u pitanju tuđica preporučuju umjerenost, ali stoje na stanovištu, da tuđice treba bezuvjetno izbjegavati, ako u hrvatskom jeziku imamo za njih dobru zamjenu. Osuđuje se pretjerani purizam, ali isto tako se osuđuje i jezični snobizam. Već je narodni heroj Ognjen Prica, u predgovoru svog Rječnika stranih riječi, napisao: »Ondje, gdje imamo dobru hrvatsku riječ, nepotrebno je i smiješno upotrebljavati stranu riječ.«

Kad se pojedinac bezrazložno služi tuđim riječima, onda je to stvar jezičnog ukusa ili, bolje rečeno, neukusa, ali kad se tuđice nameću za javnu upotrebu, onda je to postupak, prema kojemu nitko, tko je osjetljiv za svoj jezik, ne može ostati ravnodušan.

Na čuđenje naše javnosti u Zagrebu se (kao i u čitavoj NRH) skidaju s javnih ljekarna dosadašnji natpisi, umjesto kojih se postavljaju natpisi »apoteka«. Neupućeni ne znaju, da je do toga došlo u vezi s donošenjem Uredbe o osnivanju, organizaciji i poslovanju apoteka na području Narodne Republike Hrvatske. Prihvatanjem »apoteke« u uredbu htjelo se naglasiti, da je naziv apoteka postao »službeno obavezan«. Tako se pokraj nezgrapne tuđice »buffet«, koja u mnogobrojnim natpisima »resi« naš glavni grad, pojavila i nezgrapna tuđica »apoteka«. Ako se malo osvrnemo na značenje riječi apoteka, vidjet ćemo, da je »apoteka« danas pravi anahronizam i da se njeno oživljavanje kod nas, na štetu domaće riječi, ne može ničim opravdati.

Latinizirana riječ »apotheca« grčkog je podrijetla (od grč. apothekē, odnosno apothēnai), a znači skladište, spremište. U tom se značenju u staroj Grčkoj i